

Michaïl Sjisjkin

Free the Word!

UITGESPROKEN TIJDENS DE OPENING VAN FESTIVAL WINTERNACHTEN OP 19 JANUARI 2017 IN THEATER AAN HET SPUI IN DEN HAAG (ENGLISH AND RUSSION VERSIONS BELOW)

Ons zoontje is drie jaar. We hadden hem meegenomen naar een kunstmuseum. We liepen door de zalen, op zoek naar schilderijen die door grote meesters waren gemaakt van honden, poezen, vogels en paarden. Op een schilderij stond de zwangere Maagd Maria afgebeeld. Mijn zoontje vroeg, waarom ze zo'n dikke buik had. Ik zei dat daar haar kindje in zat en dat het zo dadelijk geboren zou worden. We liepen door. Na een paar zalen holde mijn zoontje terug – om te zien of het kindje al geboren was.

In 1968 gingen enkele mensen ten teken van protest tegen de sovjet-tanks in Praag het Rode Plein op, waar ze spandoeken ontvouwd: 'Voor onze en uw vrijheid'. Ze werden onmiddellijk gearresteerd. Ik was toen zeven jaar en ik wist hier niets van af. Ook ons hele immense land kreeg over deze actie niets te horen. De levens van deze mensen waren geruïneerd, er stond hun een jarenlang verblijf in de gevangenis of een psychiatrische inrichting te wachten. Na het uiteenvallen van de Sovjet-Unie begon men over hen te schrijven en maakte men films over hen. Hun actie was een symbool van het verzet geworden, en zijzelf waren nu helden in de strijd voor de vrijheid.

Toen de archieven van de KGB voor korte tijd opengingen, kwam aan het licht dat er ook andere mensen in diverse steden van het onmetelijke rijk in augustus 1968 hadden geprotesteerd. Die waren ook in de gevangenis beland, maar over hun protesten en geruïneerde levens was niemand ooit iets aan de weet gekomen. De mensenrechtenorganisaties in het Westen wisten niets van hen af, er was niemand die hun bevrijding eiste. En naderhand werden er geen films over hen gemaakt en werden ze geen helden. Ze kregen geen prijzen, er was niemand die tijdens internationale PEN-congressen op hun moed toostte. De roem der martelaren was hun niet beschoren, ze werden gewoon stilletjes en onmerkbaar gemarteld.

Heel even leek het erop dat deze waaghalzen hadden gewonnen van het systeem en dat hun offers niet vergeefs waren geweest. Maar die overwinning bleek een illusie te zijn.

'Op 11 september 2016 kwam Kossijev, de commandant van de strafkolonie, met drie medewerkers naar me toe. Ze begonnen me met z'n allen af te tuigen. Die dag mishandelden ze me in totaal vier keer, ze schopten me. Na de derde beurt drukten ze mijn hoofd in de wc-pot in de cel. Op 12 september kwamen er medewerkers, ze ketenden mijn handen achter mijn rug en hingen me aan de handboeien op. Zo'n behandeling veroorzaakt vreselijk veel pijn in de polsgewrichten, daarbij komt dat de ellebooggewrichten uit het gelid worden gedraaid en dat je een waanzinnige pijn in je rug voelt. Zo hing ik een half uur. Daarna trokken ze mijn onderbroek uit en zeiden ze dat ze zo meteen een andere gevangene zouden halen en dat die me zou verkrachten, als ik er niet mee akkoord ging mijn hongerstaking te beëindigen.'

Dit is een fragment uit een brief van de politieke gevangene Ildar Dadin, die in de gevangenis was gegooid, omdat hij in zijn eentje bij het Kremlin was gaan protesteren tegen de oorlog met Oekraïne, voor 'onze en uw vrijheid'. Tijdens een van die acties droeg hij een spandoek met: 'Blijf zwijgen! En wanneer ze je morgen komen halen, blijft de volgende zwijgen.'

Nadat mijn land in de jaren negentig op verhaal was gekomen, is het nu weer weggezakt in een moeras van angst en stilzwijgen.

Tegenover de menselijke behoefte aan vrijheid staat de niet minder sterke behoefte aan onvrijheid.

Voor mijn vader waren de dissidenten, die voor vrijheid van meningsuiting vochten, geen helden maar verraders. Zelf ging hij op zijn zeventiende als vrijwilliger de oorlog in om het moederland te verdedigen. Zijn vader, mijn opa, was door de staat als 'volksvijand' vermoord. Door het vaderland te verdedigen, verdedigden de slaven een slavenregime. Dat is niets nieuws. Dürenmatt formuleerde het in zijn toneelstuk over het Oude Rome bij monde van Romulus: 'Wanneer de staat mensen begint te vermoorden, noemt hij zichzelf altijd het vaderland.'

Degenen die voor de vrijheid vechten, moeten het niet alleen opnemen tegen een repressieve staat maar ook tegen het merendeel van de bevolking. Zij vechten voor de vrijheid van hun volk, maar de meerderheid van dit volk vindt ofwel dat ze verraders zijn ofwel, in het beste geval, dat hun offers zinloos zijn. Voor wie eraan gewend is geraakt om te overleven, is een betoog over de principes van de opbouw van een burgermaatschappij net zo actueel als de regels voor het dekken van een feestelijke tafel dat zijn voor wie in de rij staat voor gratis soep. Voor de meerderheid is het begrip 'het vrije woord' zelf in diskrediet gebracht en betekent het dat het kwaad alom getolereerd wordt.

De meerderheid is altijd overtuigd van eigen wijsheid en gelijk. De wijsheid van de meerderheid is de van generatie op generatie opgedane ervaring van het overleven. Deze wijsheid van degenen die overleefd hebben klinkt als een schuldigverklaring: Wie omkomt bij de verdediging van het vaderland tegen de vijanden, wie een kind uit een brandend huis redt – dat is pas een held. Maar wie redden jullie? Waarom zou je vergeefs je leven ruïneren door je vrijheid in de waagschaal te stellen en door je werk en je vrienden te verliezen, als er toch niets verandert? En bovenal, door jezelf te offeren, breng je ook de mensen die je dierbaar zijn ten offer! Wie heeft jullie het recht gegeven het leven te verpesten van jullie naaste verwanten? Jullie zijn bereid te sterven voor iets wat er niet is – voor woorden. In de ene schaal van de balans bevinden zich levende mensen, die het niet zonder jullie kunnen stellen. In de andere liggen woorden – persvrijheid, burgerrechten, inachtneming van de grondwet. Leggen fraaie woorden dan meer gewicht in de schaal dan een geliefd persoon? Zo kunnen alleen infantiele romantici handelen die geen verantwoordelijkheidsgevoel hebben. De bereidheid om te sterven voor fraaie frasen is een puberaal maximalisme van heb ik jou daar. Jullie zijn fanatici! Wat jullie drijft is de energie van de zelfdestructie, jullie zijn er niet voor in de wieg gelegd om een eigen huis te bouwen, een boom te planten, een kind liefde te geven. Want jullie moeten zo hoognodig 's zondags met jullie zoontje naar het museum! Omwille van abstracte ideeën doen jullie afstand van het reële leven. Jullie zijn domweg bezig met de redding van je eigen ziel. Jullie heroïsme is averechts egoïsme. Is het soms geen egoïsme om je eigen ziel te redden en je gezin in het verderf te storten? Jullie hebben

domweg een biologische afwijking, jullie zijn een speciaal slag mensen met een verminderd instinct tot zelfbehoud; dat is wetenschappelijk bewezen! Er bestaat gewoon een mensentype dat de uitgesproken behoefte heeft slachtoffer te worden. Dat soort mensen scheidt genoeg in het martelaarschap, het is een alles verslindende hartstocht, sterker dan elk willekeurig narcoticum. Dat soort lui wil het liefst het schavot op. Door vrijwillig de vernedering op te zoeken, voelen jullie je eigen morele superioriteit. Jullie voelen je uitverkoren, beter dan anderen. Maar kom er niet mee aanzetten dat jullie dit voor ons hebben gedaan! Niemand heeft jullie om dit offer gevraagd! En bovenal, jullie zijn naïef. Te geloven dat op de zondige aarde vrijheid, eer en goedheid zullen zegevieren, staat gelijk met geloven in een wonder. Kun je dan heus je leven laten ontsporen voor het geloof in woorden, door te geloven dat het wonder mogelijk is?

Angst is de bron van het leven, angst is net zo natuurlijk als ademen of het innemen van voedsel. Het is een overlevingsinstinct. Wie zich opoffert voor principes doet de natuur zelf geweld aan. Voor dit soort mensen bestaat de zin van het leven niet in overleving maar in het behoud van de menselijke waardigheid.

Toen men Boris Pasternak in de jaren dertig een brief ter ondertekening voorlegde waarin geëist werd dat er 'volksvijanden' werden geëxecuteerd, wierp zijn zwangere vrouw zich voor zijn voeten en smeekte hem te ondertekenen – omwille van het kind. Hij zei: 'Als ik onderteken, zal ik iemand anders zijn. En het lot van een kind van iemand anders laat me koud.'

Dat is geen heroïsme, dat is iets anders. Dat het onmogelijk is op te houden jezelf te zijn.

Een maand vóór zijn dood zei Boris Nemtsov in een interview: 'Iedereen moet voor zichzelf uitmaken of hij bereid is tot risico's of niet. Ik kan alleen maar voor mezelf spreken. Ik heb het geluk dat ik de waarheid kan spreken, dat ik mezelf kan zijn en niet hoeft te kruipen voor de kleinzielige, diefachtige machthebbers. Vrijheid heeft een hoge prijs.'

Deze mensen zijn geen slachtoffers. Zij kiezen elke keer bewust de vrijheid. Al hadden ze nog zo vaak de kans om zichzelf te verloochenen, ze maakten altijd hun eigen keuze, zelfs als ze voor de gevangenis en de dood kozen. Zij zijn de meest vrije mensen.

Elias Canetti vroeg eens: 'Is er onder degenen die hun ongestoorde, degelijke, kalme academische bestaan baseren op het leven van een schrijver die zijn leven in armoede en wanhoop heeft doorgebracht, ook maar één die zich schaamt?'

Ik heb het gevoel dat zij allemaal – zowel degenen die in 1968 het Rode Plein op gingen als Anna Politkovskaja, Boris Nemtsov, Ashraf Fayadh, Malini Subramaniam en tal van anderen – ons met hun hele leven ter verantwoording roepen: schamen jullie je niet?

Deze mensen komen ons ongelegen, als een slecht geweten. Deze mensen en hun levenslot vormen een levend verwijt voor ieder van ons.

Ik schaam me.

Juist omdat het ondoenlijk is onze dankbaarheid en waardering te uiten jegens al die bekende en onbekende mensen, moeten we dat doen voor concrete personen. En in de persoon van de Palestijnse dichter en de Indische journaliste geven we onze waardering, bewondering en dankbaarheid te kennen aan al diegenen die het plein op gingen, gaan en altijd zullen gaan 'voor onze en uw vrijheid', hoe gevaarlijk dat ook mag zijn. Het is onze dankbaarheid jegens duizenden en duizenden fantastische moedige mensen, zelfs als we de namen van hen allemaal niet te weten zullen komen.

'Zeven mensen op het Rode Plein – dat zijn op zijn minst zeven redenen waarom we de Russen nooit meer kunnen haten' – schreef een Tsjechische journalist over de demonstranten van 1968. Door hun strijd voort te zetten, zelfs zonder hoop op een overwinning, verrichtten deze mensen in alle tijden en in elk willekeurig land iets heel belangrijks: zij redden de eer van hun volk en de eer van de hele mensheid. Door hun strijd rechtvaardigen zij het bestaan van ons allemaal op deze aarde. Zij doen dit om te bewijzen dat de waarden waarvoor zij strijden echt zijn. Zij doen dit uit liefde voor het leven. Zij doen dit om ervoor te zorgen dat wij – in hun plaats – 's zondags met de kinderen naar het museum kunnen gaan en in een wonder geloven.

Ik zal opnieuw met mijn zoontje naar dat museum gaan. Wie weet, is het kindje nu geboren!

Vertaling: Gerard Cruys

Michaïl Sjisjkin

Free the Word!

SPEECH DELIVERED AT THE OPENING NIGHT OF WINTERNACHTEN LITERATURE FESTIVAL THE HAGUE, 19 JANUARY 2017 IN THEATER AAN HET SPUI IN THE HAGUE (RUSSIAN VERSION BELOW)

Our son is three years old. We took him to an art museum. We walked through the galleries looking for paintings of dogs, cats, birds, and horses by great masters. One painting depicted a pregnant Virgin Mary. My son asked why she had such a big tummy. I said she had a baby in there and was going to give birth soon. We went on. A few galleries later, my son ran back to see whether the baby had been born yet.

In 1968, in protest against the Soviet tanks in Prague, a few people went out on Red Square and unfurled signs that said “For our freedom and yours.” They were arrested immediately. I was seven at the time and knew nothing of this. Our entire enormous country learned nothing about this action. These peoples’ fates were destroyed, and they faced years of prison or psych hospitals. After the Soviet Union’s collapse, people started writing and making films about them. Their action became a symbol of resistance and they themselves became heroes of the struggle for freedom.

When the KGB archives were opened up briefly, it became clear that other people in different cities of the vast empire had also protested in August 1968 and had also ended up in prison, but no one had heard anything at all about their protests and shattered fates. Human rights organizations in the West knew nothing about them, and no one demanded their release. Later, no films were made about them and they did not become heroes. They were not awarded prizes, and no one toasted their courage at international PEN congresses. They never gained a martyr’s fame; they were just tortured quietly and out of the public eye.

For a brief time it seemed that these brave people had vanquished the system and that their sacrifices had not been in vain. But their victory proved illusory.

“On 11 September 2016, a prison camp warden by the name of Kossiyev and three of his associates came to my cell. Together, they started beating me. Altogether I was beaten and kicked four times that day. After the third beating they shoved my head into the toilet that was right in the cell. On 12 September 2016, they came and shackled my hands behind my back and hung me by the handcuffs. This kind of hanging causes excruciating pain in the wrists and also twists your elbows so you feel savage pain in your back. I hung like that for half an hour. Then they removed my underpants and said they were going to bring in another prisoner now and he was going to rape me if I didn’t agree to stop my hunger strike.”

This is an excerpt from a letter by political prisoner Ildar Dadin, who was thrown in prison because he went out, all alone, near the Kremlin and protested the war with Ukraine, for “our freedom and yours.” He came out on one of his pickets with this sign: “Keep quiet! But tomorrow they’ll come for you—and the next man will keep quiet.”

After a big gulp of 1990s air, my country dove back into the swamp of fear and silence.

Man’s need for freedom is countered by his equally strong need for unfreedom.

For my father, dissidents fighting for free speech were traitors, not heroes. At seventeen, he had enlisted in the war to defend his homeland. His father, my grandfather, had been murdered by the state as an "enemy of the people." When they defended their fatherland, slaves were defending a slave regime. This is nothing new. In his play about ancient Rome, Dürrenmatt formulated the following from the lips of Romulus: "When a state starts killing people, it always starts to call itself the homeland."

Those who fight for freedom have to go not only against the repressive state but also against the greater part of its population. They fight for the freedom of their own people, who for the most part either believe that they are traitors or, at best, that their sacrifices are pointless. To people who are used to having to survive, the principles of building a civil society are just as relevant as the rules for setting a holiday table are to people standing in a soup kitchen line. For the majority, the very concept of free speech has been discredited and means giving evil free rein.

The majority is always confident of its own wisdom and correctness. The majority's wisdom is the experience of survival accumulated over generations. This survivor wisdom is like a guilty verdict: Perishing defending the homeland from its enemies and saving a child from a burning house are heroism, but who are you saving? Why destroy your own life for nothing, risking your freedom and losing your job and friends in the process, if nothing's going to change anyway? Most important, when you sacrifice yourself, you're offering up the people you love in sacrifice! Who gave you the right to butcher the lives of the people you hold most dear? You're prepared to die for something that doesn't exist—speech. On one side of the scales are the living people who need you. On the other is speech: freedom of the press, civil rights, observance of the Constitution. Are handsome words really more important than someone you love? Only infantile romantics whose sense of responsibility has never developed can act this way. The willingness to die for handsome words is nothing but protracted youthful maximalism. You're fanatics! You're moved by the energy of self-destruction. You've never grown up to build a home, plant a tree, or give a child your love. This is so important—taking your son to a museum on Sunday! You're rejecting real life for the sake of abstract ideals. Your only concern is saving your own soul! Your heroism is egoism inside out. Isn't it egoism to save your own soul and destroy your family? You're a biological anomaly, a special species of human with a lowered instinct of self-preservation. It's scientifically proven! There's just a type of human with an acutely expressed need to be the victim. People like that seek sweetness in martyrdom. This is an all-consuming passion more powerful than any narcotic. Don't feed these people bread, let them mount the scaffold. When you allow yourself to be humiliated, you feel your own moral superiority. You feel chosen, better. Just don't say you did this for us! No one asked for your sacrifice! Most important, you are naïve. Believing that freedom, honor, and goodness will triumph on this sinful earth is like believing in miracles. How can you derail your life for your belief in speech, your belief that a miracle is possible?

Fear is the source of life. It is just as natural as breathing or ingesting food. It is the survival instinct. Those who sacrifice themselves for principles are rebelling against their very nature. For them, the meaning of life is not survival but the preservation of human dignity.

In the 1930s, when they brought Boris Pasternak a letter demanding the execution of "enemies of the people," his pregnant wife fell at his feet, imploring him to sign—for the baby's sake. He said, "If I sign, I will be another person. The fate of a child by another man does not upset me."

This is not heroism. This is something else: the impossibility of ceasing to be oneself.

A month before his death, Boris Nemtsov said in an interview, "Each person has to decide for himself whether he's prepared for risks or not. I can only speak for myself. I'm happy I can speak the truth, be myself, and not cringe before the pathetic, thievish authorities. Freedom comes at a high price."

These people are not victims. Each time, they consciously choose freedom for themselves. No matter how many opportunities they have had to forsake themselves, they have always made their own choice, even if they chose prison and death. They are the freest people of all.

Elias Canetti once asked, "Is there, among those who build their tranquil, safe, peaceful academic existence around the life of a writer who has spent his life in poverty and despair, at least one who is ashamed?"

I have the feeling that all of them—even those who went out on Red Square in 1968, and Anna Politkovskaya, and Boris Nemtsov, and Ashraf Fayadh, and Malini Subramaniam, and many many others, are asking us with their lives: Aren't you ashamed?

These people are inconvenient, like our conscience. These people and their fates are a living reproach to each and every one of us.

I am ashamed.

Because it is impossible to express gratitude to and acknowledge all of them, known and unknown, we need to do this for specific people, and in the person of a Palestinian poet and an Indian journalist, our acknowledgement, admiration, and gratitude are given to all those who went out and who go out and who will always go out on the square "for our freedom and yours," no matter the danger. It is gratitude to thousands and thousands of marvelous and courageous people, even if we will never know all their names.

"The seven people on Red Square are at least seven reasons why we can never hate the Russians," one Czech journalist wrote about the 1968 demonstrators. Continuing their struggle, even without hope of victory, these people at all times and in all countries are doing something very important: they are saving the honor of their people and the honor of all humanity. Their struggle vindicates the existence of all of us on this earth. They do this to prove that the values for which they suffer are genuine. They do this out of a love for life. They do this so that someone can—in their place—go to a museum with his children on Sunday and so that we can believe in miracles.

I'll go to that museum with my son again. What if the baby was born?

Translated from the Russian by Marian Schwartz

Michaïl Sjisjkin

Free the Word!

Нашему сыну три года. Мы повели его в художественный музей. Ходили по залам и искали на картинах великих мастеров собачек, кошек, птиц, лошадок. На одной картине было изображена беременная Дева Мария. Сын спросил, почему у нее такой большой живот. Я сказал, что там у нее ребеночек и он скоро родится. Мы пошли дальше. Через несколько залов сын побежал обратно – посмотреть, родился ли уже ребенок.

В 1968 году в знак протеста против советских танков в Праге на Красную площадь вышли несколько человек и развернули плакаты «За нашу и вашу свободу». Их тут же арестовали. Мне было тогда семь лет, и я ничего про это не знал. Ничего не узнала об этой акции и вся огромная страна. Судьбы этих людей были загублены, их ждали годы тюрьмы или психбольницы. После развала Советского Союза о них стали писать и снимать фильмы. Их акция стала символом сопротивления, а они сами – героями борьбы за свободу.

Когда открылись ненадолго архивы КГБ, выяснилось, что и другие люди в разных городах необъятной империи тоже протестовали в августе 1968-го и тоже оказались в тюрьмах, но об их протестах и загубленных судьбах вообще никто не слышал. Правозащитные организации на Западе о них ничего не знали, никто не требовал их освобождения. И потом о них не снимали кино и героями они не стали. Им не вручали премии, никто не чокался за их мужество на международных конгрессах ПЕНа. Слава мучеников им не досталась, их просто тихо и незаметно замучили.

Короткое время казалось, что эти смельчаки победили систему и их жертвы не были напрасными. Но победа оказалась иллюзией.

«11 сентября 2016 года ко мне пришел начальник колонии Коссиев с тремя сотрудниками. Они вместе начали меня избивать. Всего избивали за этот день четыре раза, били ногами. После третьего избиения опустили голову в унитаз прямо в камере. 12 сентября 2016 года пришли сотрудники, сковали мне руки за спиной и подвесили за наручники. Такое подвешивание причиняет страшную боль в запястьях, кроме того, выкручиваются локтевые суставы, и чувствуешь дикую боль в спине. Так я висел полчаса. Потом сняли с меня трусы и сказали, что сейчас приведут другого заключенного и он меня изнасилует, если я не соглашусь прекратить голодовку.»

Это отрывок из письма политзаключенного Ильдара Дадина, брошенного в тюрьму за то, что выходил в одиночку к Кремлю и протестовал против войны с Украиной, за «нашу и вашу свободу». На один из пикетов он вышел с плакатом: «Промолчи! А когда завтра придут за тобой – промолчит следующий».

Моя страна, заглотив воздух в 90-е, опять нырнула в болото страха и молчания.

Потребности в свободе в человеке противостоит не менее сильная потребность в несвободе.

Для моего отца диссиденты, боровшиеся за свободу слова, были не героями, а предателями. Сам он в 17 лет пошел добровольцем на войну защищать родину. Его отца, моего деда, государство убило как «врага народа». Защищая отечество, рабы защищали рабский режим. Ничего нового. Дюренматт в своей пьесе о Древнем Риме сформулировал устами Ромула: „Когда государство начинает убивать людей, оно всегда начинает называть себя родиной“».

Тем, кто борется за свободу, приходится идти не только против репрессивного государства, но и против большей части его населения. Они борются за свободу своего народа, но этот народ в большинстве своем или считает, что они предатели, или, в лучшем случае, что их жертвы бессмысленны. Для тех, кто привык выживать, рассуждения о принципах построения гражданского общества так же актуальны, как правила сервировки праздничного стола для тех, кто стоит в очереди за бесплатным супом. Для большинства само понятие свободы слова дискредитировано и означает вседозволенность зла.

Большинство всегда уверено в своей мудрости и правоте. Мудрость большинства – это накопленный поколениями опыт выживания. Эта мудрость выживших звучит как обвинительный приговор: Погибнуть, защищая родину от врагов, спасти ребенка из горящего дома – это героизм, но кого спасаете вы? Зачем напрасно губить свою жизнь, рискуя свободой, теряя работу и друзей, если все равно ничего не изменится? А главное, жертвуя собой, вы приносите в жертву любимых людей! Кто вам дал право коверкать жизнь своим близким? Вы готовы умирать за то, чего нет – за слова. На одной чаше весов живые люди, которым вы нужны. На другой – слова: свобода прессы, гражданские права, соблюдение конституции. Неужели красивые слова важнее любимого человека? Так могут поступать только инфантильные романтики, у которых не развито чувство ответственности. Готовность умирать за красивые фразы – это затянувшийся юношеский максимализм. Вы фанатики! Вами движет энергия саморазрушения, вы не выросли, чтобы строить свой дом, сажать дерево, отдать ребенку свою любовь. Ведь это так важно – пойти в воскресенье с сыном в музей! Вы ради абстрактных идеалов отказываетесь от реальной жизни. Да вы просто решаете проблему спасения своей души! Ваше геройство – это эгоизм наизнанку. Разве это не эгоизм – спасти свою душу и губить свою семью? Вы просто биологическая аномалия, особая порода людей со сниженным инстинктом самосохранения, это научно доказано! Просто есть тип человека с остро выраженной потребностью стать жертвой. Такие ищут сладость в мученичестве, это всепоглощающая страсть, сильнее любого наркотика. Таких хлебом не корми, дай взойти на эшафот. Позволяя унижать себя, вы чувствуют собственное моральное превосходство. Вы ощущаете себя избранными, лучшими. И только не говорите, что сделали это для нас! Вас об этой жертве никто не просил! А главное, вы – наивны. Верить в то, что на грешной земле восторжествуют свобода, честь, доброта – это все равно, что верить в чудо. Разве можно пустить жизнь под откос за веру в слова, за веру в то, что чудо возможно?

Страх - источник жизни, он также естественен, как дыхание или прием пищи. Это инстинкт выживания. Те, кто жертвует собой за принципы, восстают против самой природы. Для них смысл жизни не в выживании, а в сохранении человеческого достоинства.

Когда Борису Пастернаку в тридцатые годы принесли на подпись письмо с требованием расстрела «врагов народа», беременная жена валялась у него в ногах, умоляя, чтобы он подписал – ради ребенка. Он сказал: «Если я подпишу, я буду другим человеком. А судьба ребенка от другого человека меня не волнует».

Это не героизм, это что-то другое. Невозможность перестать быть собой.

За месяц до своей гибели Борис Немцов сказал в интервью: «Каждый должен сам для себя решить, готов он к рискам или нет. Могу сказать лишь про себя. Я счастлив, что могу говорить правду, быть самим собой и не пресмыкаться перед жалкими, вороватыми властями. Свобода стоит дорого».

Эти люди – не жертвы. Они каждый раз осознанно выбирают себе свободу. Сколько раз имея возможность отказаться от себя, они всегда сами делали свой выбор, даже если выбирали тюрьму и смерть. Они - самые свободные люди.

Элиас Канетти однажды спросил: «Найдется ли среди тех, кто строит свое безмятежное, надежное, покойное академическое существование на жизни писателя, прошедшего свою жизнь в нищете и отчаянии, хоть один, которому стыдно?»

У меня ощущение, что все они – и те, кто вышел в 68-м на Красную площадь, и Анна Политковская, и Борис Немцов, и Ашраф Фаядх, и Малини Субраманиам, и многие-многие другие спрашивают нас всей своей жизнью: вам не стыдно?

Эти люди – неудобны, как совесть. Эти люди и их судьбы – живой укор каждому.

Мне стыдно.

Именно потому, что нельзя выразить благодарность и признание всем им, известным и неизвестным, нужно сделать это для конкретных людей, и в лице палестинского поэта и индийской журналистки наше признание, восхищение и благодарность получают все те, кто выходил, выходит и всегда будет выходить на площадь «за нашу и вашу свободу», как бы опасно это ни было. Это благодарность тысячам и тысячам прекрасных мужественных людей, даже если мы никогда не узнаем всех их имен.

«Семь человек на Красной площади — это, по крайней мере, семь причин, по которым мы уже никогда не сможем ненавидеть русских», - написал один чешский журналист о демонстрантах 68-года. Продолжая свою борьбу, даже без надежды на победу, такие люди во все времена и в любой стране делают очень важное дело: они спасают честь своего народа и честь всего человечества. Своей борьбой они оправдывают существование всех нас на этой земле. Они делают это для того, чтобы доказать, что ценности, за которые они страдают – настоящие. Они делают это из любви к жизни. Они это делают для того, чтобы кто-то мог - за них - пойти в воскресенье с детьми в музей, и чтобы мы верили в чудо.

Я снова пойду с сыном в тот музей. Вдруг ребенок родился?